

ВІДГУК

офіційного опонента Белової Наталії Володимирівни на дисертацію Чабанчук Валентини Юріївни на тему: «Еколого-географічний аналіз лісових ландшафтів Рівненської області», подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

Актуальність роботи зумовлена низкою проблем необдуманого використання лісових ресурсів досліджуваного регіону, в якому ці процеси активізувалися ще з воєнних років і тривають до цього часу. Щорічно показник заліснення території області невпинно зменшується, першопричинами чого виступають суцільні неконтрольовані рубки та видобуток бурштину. Це призвело до формування ряду негативних екологічних наслідків, зокрема ерозії земель, знищення видового складу рослинності, порушення гідрологічного режиму території, зміни мікрокліматичних умов та інших негативних явищ. Подібні дослідження на прикладі Рівненської області раніше не проводились.

Зважаючи на практичні потреби щодо оптимізації лісокористування, дисертація В.Ю. Чабанчук вирішує низку проблем по лісовідновленню, екологізації, раціональному використанню та охороні лісових ландшафтів, що також підтверджує своєчасність її виконання.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації, підтверджується логічною побудовою плану роботи, доцільним вибором і застосуванням методів дослідження. Достовірність результатів дисертації зумовлені опрацюванням необхідних фондових і статистичних даних, матеріалів регіональних управлінь, нормативно-правових джерел, наукових праць провідних українських та зарубіжних вчених (231 найменування). Прикладний аспект роботи підсилений застосуванням комплексу загальнонаукових і власне географічних методів, а також польових досліджень здобувача.

Позитивне враження складає володіння автором на достатньо високому рівні сучасним понятійно-термінологічним апаратом з конструктивної географії. Значний за обсягом масив статистичних і розрахункових матеріалів представлений у вигляді 25-ти таблиць, 38-ми рисунків й 11-ти авторських картосхем, які добре ілюструють та доповнюють наукові положення дисертаційного дослідження. У 18-ти додатках міститься численний обсяг

цифрової інформації, який доповнює цілісне сприйняття отриманих результатів у ході написання роботи.

Найважливішими досягненнями дисертаційного дослідження В.Ю. Чабанчук, які відзначаються науковою новизною є наступні:

- запропоновано комплексне визначення терміну «лісовий ландшафт» (підрозділ 1.1, с. 29);
- проведено часові зрізи щодо динаміки лісових ландшафтів області на проміжку часу 1910-2015 рр., на їх основі побудовано серію картосхем (підрозділи 3.1-3.4, сс. 86-94);
- визначено особливості функціонування лісових ландшафтів Рівненської області (підрозділи 4.1-4.3, 5.1-5.4, сс. 96-116, 139-178);
- розроблено карту лісів Полісся Рівненської області на рівні 25-ти ландшафтних місцевостей та подана їх характеристика в цілях раціонального природокористування (підрозділ 4.6, сс. 133-137);
- удосконалено методику регіональних досліджень лісових ландшафтів на основі розробленого алгоритму, який побудований на засадах системності, комплексності та послідовності (підрозділи 1.4, 4.3-4.4, 5.1, сс. 51-56, 107-124, 156);
- удосконалено типізацію лісових ландшафтів на прикладі Рівненської області (підрозділ 4.5, сс. 125-132);
- запропоновано заходи для оптимізації структури лісових ландшафтів регіону (підрозділ 6.1, сс. 182-189);
- автором обґрунтовано шляхи раціонального використання, відновлення та охорони лісових ландшафтів (підрозділ 6.2, сс. 192-195).

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Результати проведеного дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною і практичною значущістю. Дисертантом проведено оригінальне і практично спрямоване дослідження, яке має вагому цінність як для конструктивної географії, так і для ландшафтознавства.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у напрацюванні теоретико-методологічних і методичних засад для дослідження лісових ландшафтів, поглибленні знань і розумінь щодо сутності лісу, його типології й класифікації. Зібраний матеріал складає інформаційну базу для подальших досліджень лісових ландшафтів регіонального і загальнодержавного вимірів, зокрема у межах зон мішаних і широколистяних лісів. На цей час, отримані результати В.Ю. Чабанчук використовуються у навчальному процесі кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки під час викладання дисциплін: «Ландшафтознавство», «Прикладне ландшафтознавство», «Основи раціонального природокористування та охорони

природи» та «Конструктивна географія» (довідка № 03-28/03/3427 від 07.12.2018 р.).

Результати дисертаційної роботи мають і практичне значення. Зокрема, геоecологічні засади оптимізації стану лісів та лісових ландшафтів області використані Рівненським обласним управлінням лісового та мисливського господарства для оптимізації ведення лісового господарства, відтворення лісів та підвищення їхнього екологічного стану (довідка № 01-12/26 від 20.11.2018 р.). Основні положення і висновки можуть бути використані органами місцевого самоврядування при розробці програм і стратегій розвитку області, розширенні мережі природо-заповідного фонду, вирішенні екологічних проблем тощо.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення.

Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У *вступі* відображено актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено наукову новизну, наведено методологічні аспекти дослідження, вказано практичну цінність та авторський внесок у роботу, висвітлено ступінь апробації, структуру й обсяг роботи (сс. 21-24).

Перший розділ роботи побудований на широкому огляді літератури щодо сутності поняття «лісовий ландшафт» та його суміжних термінів (сс. 25-29). Автором детально проаналізовано наукові підходи до типології лісів, класифікації лісових ландшафтів, а також напрямів лісокористування (сс. 29-51). За результатами огляду літератури, розроблено алгоритм конструктивно-географічного дослідження лісових ландшафтів для умов Рівненської області (сс. 51-57).

У *другому розділі* подана характеристика фізико-географічних умов, що є основою формування лісових ландшафтів Рівненської області. Це, зокрема, геолого-геоморфологічних особливостей (сс. 59-64), агрокліматичного і водного потенціалів (сс. 64-75), а також ґрунтово-рослинного покриву (сс. 75-80). Їх сукупність визначила структуру сучасних ландшафтів регіону (сс. 80-84).

У *третьому розділі* представлено просторово-часовий аналіз динаміки заліснення області станом на 1910, 1930, 1985 та 2015 роки (сс. 85-94). На підставі розрахунків побудовано авторські картосхеми заліснення території у зазначені роки (сс. 87, 89, 91, 93). Визначено регіональні відмінності щодо заліснення площ у межах області та обґрунтовано чинники, які їх зумовлюють (с. 94, додаток В).

У *четвертому розділі* наведено комплексну характеристику лісів досліджуваного регіону. Зокрема, вивчено сучасний стан лісів (сс. 96-100, додаток Д), їх видову структуру (сс. 101-107, додаток Е), розподіл за класами віку та бонітету (сс. 108-116, додаток Ж), визначено деревну продуктивність та повноту насаджень (сс. 117-125, додаток К). Проведено лісотипологічну характеристику території, згідно якої виявлено 48 типів лісу в межах Рівненської області (сс. 126-127). Детально представлені фізико-географічні особливості найпоширеніших типів лісу (сс. 128-132). Досліджено структуру лісових ландшафтів Полісся на рівні 25-ти ландшафтних місцевостей та подано їх ґрунтово-рослинну характеристику (сс. 133-137).

У *п'ятому розділі* визначено головні аспекти господарської діяльності в межах лісового фонду області та виявлено, з еколого-географічних позицій, наслідки антропогенних втручань. Вивчено особливості головного, проміжного та побічного користування лісом, на підставі чого складено авторську схему поліфункціонального використання лісових ландшафтів області (сс. 139-156). Визначено напрямки й обсяги відновлення лісів і лісорозведення (сс. 156-161). Проаналізовано використання лісу в рекреаційних і культурно-оздоровчих цілях (сс. 161-166). Розраховано ступінь антропогенної перетвореності лісових ландшафтів, а також наведено основні сфери впливу людського фактора (сс. 167-178).

Шостий розділ присвячений засадам оптимізації структури лісових ландшафтів Рівненської області. Автором запропоновано показники заліснення у розрізі адміністративних районів (с. 182), визначено напрями оптимізації видового складу та продуктивності лісів (сс. 186-188) та розроблено шляхи і засоби їх впровадження з метою екологізації лісокористування у межах області (сс. 193-194). Оцінено роль лісових ландшафтів у системі природоохоронних територій (сс. 195-205).

Висновки містять підсумкові обґрунтовані твердження щодо отриманих результатів. Їх послідовність і повнота відзначаються високим ступенем науковості.

5. Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

Підкреслюючи в цілому високий науково-практичний рівень роботи, слід зазначити окремі положення дисертаційного дослідження, що викликають зауваження і мають дискусійний характер. Зокрема:

1) не зрозумілим постає питання: чи має зв'язок виконана дисертація з науково-дослідною роботою факультету чи кафедральною тематикою? В дисертації та авторефераті не вказано.

2) інформація, що міститься в підрозділах 2.1 і 2.2 (сс. 59-68) представлена як загальна характеристика фізико-географічних умов Рівненської

області (констатація фактів). Проте, доцільно було б вказати їх значимість у процесі формування лісових ландшафтів;

3) текстова частина підрозділів 4.2 і 4.3 (сс. 103-106, 109-110, 113, 115) перенасичена лісівничою термінологією та описами;

4) дані діаграми (рис. 4.15, с. 119) дублюються в тексті, який розміщений після цієї ж діаграми;

5) текстову частину підпункту 5.1 вартувало б скоротити. На наш погляд, матеріали на сс. 149-155 не містять наукової новизни, а швидше мають загально-інформативний характер. Ця ж інформація, в ілюстративній формі, представлена на рис. 5.4 (с. 156). Теж саме стосується підрозділу 5.3 (сс. 161-166). В цілому, це б дозволило зменшити об'єм основного тексту дисертації;

6) у підрозділі 5.2 (с. 157) необґрунтованою є думка автора про наведені площі, які потребують лісовідновлення та створення лісів штучним способом і шляхом природного поновлення. Це особисті розрахунки, чи запозичені дані?

7) у роботі трапляються граматичні та стилістичні помилки, зокрема присутні вони на сс. 4-5, 22, 88, 90, 97, 101-102, 137, 182, 207-208, 255. Наявні також і технічні неточності – не співпадіння нумерації рисунків на с.101, після рис. 4.3 наступний рис. 4.6. В тексті є посилання на рис. 4.7, проте його не наведено. Двічі прослідковується рис. 4.8 на сс. 101 і 107, теж саме стосується рис. 5.3 на сс. 142 й 146 і рис. 6.1 на сс. 183 і 187. Умовні позначення окремих картосхем виконані надто дрібним шрифтом, це ускладнює сприйняття їх змісту (рис. 4.2, додаток Г), інші – є досить не чіткими (рис. 4.18 і 5.7).

Однак, наявність цих дискусійних положень і висловлені зауваження суттєво не впливають на якість роботи та її позитивну оцінку.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Дисертаційна робота високою мірою пройшла апробацію результатів дослідження, про що свідчать 26 опублікованих праць. З числа яких, 9 статей – у фахових журналах України, 2 – у закордонних виданнях, ще 2 публікації – в інших виданнях. Головні положення дисертації були представлені на 13-ти міжнародних і всеукраїнських конференціях.

7. Відповідність змісту автореферату й дисертації.

Зміст автореферату в повній мірі розкриває основні положення дисертації, а отримані автором наукові результати, висновки і рекомендації є ідентичними основним положенням дисертаційної роботи.

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативних актів ДАК України.

Дисертаційна робота В.Ю. Чабанчук повністю відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» Постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), що висуваються до кандидатських дисертацій.

9. Загальний висновок.

Дисертаційне дослідження на тему: «Еколого-географічний аналіз лісових ландшафтів Рівненської області» є самостійним і завершеним науковим доробком, в якому викладено авторський підхід до дослідження лісових ландшафтів, охарактеризовано масштаби і тенденції зміни заліснення території досліджуваної області за понад 100-річний період, детально вивчено сучасний стан лісів, їх видову структуру, типологічну характеристику, визначено еколого-географічні наслідки господарського втручання в лісовий фонд регіону, а також розроблено практичні рекомендації щодо оптимізації сучасної структури лісів і запропоновано шляхи їх раціонального використання, відновлення та охорони. Це дає підстави стверджувати, що автор роботи – Чабанчук Валентина Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів.

Офіційний опонент:

кандидат географічних наук,
викладач кафедри географії та природознавства
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Н.В. Белова

